

90^{yil}
TDIU

O'ZBEKISTONNING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH STRATEGIYASI

TOSHKENT

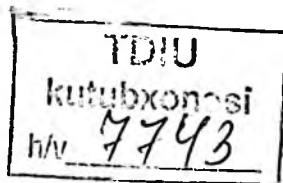
338 (08/
0'17

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI**

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR KAFEDRASI

O'ZBEKISTONNING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH STRATEGIYASI

*O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi
tomonidan o'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan.*



TOSHKENT-2021

UO'K: 3.0
KBK 74.58
O'56

O'ZBEKISTONNING KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH STRATEGIYASI. O'quv qo'llanma. – T.: «INNOVATSION RIVOJLANISH NASHRIYOT-MATBAA UYI» – 2021, 326 bet.

ISBN 978-9943-7629-4-7

Ushbu o'quv qo'llanmada zamonaviy texnologiyalar asosida dars o'tishning uslublari va barcha mavzular bo'yicha namunaviy ssenariylar bayon qilingan. Mavzular bo'yicha tarqatma materiallar, mavzu mazmuni va har bir mavzuning shaklan xilma-xilligi mazkur qo'llanmaning tavsifli xususiyatidir.

O'quv qo'llanma talabaniq mustaqil, ijodiy fikrlashi, keng, chuqur siyosiy dunyoqarashga ega bo'lishi uchun muammolar qo'yish asosida yozilgan.

В этом учебном пособии описаны современные методы обучения и образцовые сценарии по всем темам. Раздаточные материалы по темам, содержанию тем и разнообразию форм каждой темы являются описательными особенностями данного пособия.

Учебное пособие написано на основе постановки задач так, чтобы у студента было самостоятельное, творческое мышление, широкий, глубокий политический кругозор.

This tutorial describes current training methods and sample scenarios for all topics. Handouts on topics, content of topics and variety of forms of each topic are descriptive features of this manual.

The textbook is written on the basis of setting tasks so that the student has independent, creative thinking, a wide, deep political outlook.

UO'K: 3.0
KBK 74.58

**Mualliflar: B.A. ALIYEV, A. MUXTAROV, T.O. NOROV,
N.N. QODIROV, J.K. BAYALIYEV, A.MUZAFFAROV**

Mas'ul muharrirlar:

B.Toshev – yuridik fanlari doktori, professor;

X.Xaitov – yuridik fanlari doktori.

Taqrizchilar:

B.B. Qodirov – yuridik fanlari doktori;

N.Alimatova, – falsafa fanlari nomzodi, dosent;

D.Ernazarov – siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori PhD, dosent.

ISBN 978-9943-7629-4-7

© «INNOVATSION RIVOJLANISH NASHRIYOT-MATBAA UYI» – 2021.

KIRISH

Korrupsiyaga qarshi kurash dunyo miqyosida ilgari ham bugungi kunging eng dolzarb masalalaridan bir bo'lib qolmoqda. Bu illatga qarshi kurash dunyoning ko'plab mamlakatlarini qamrab olmoqda. O'zbekiston Respublikasi ham korrupsiyaga qarshi kurashga o'z hissasini qo'shib kelmoqda. Hozirgi paytda respublikamizda korrupsiyaga qarshi kurash doirasida bir qator dasturlar qabul qilindi va ular bo'yicha keng qamrovli ishlar amalga oshirilib kelinmoqda.

2017-yil 2-fevraldagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonunining qoidalarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2752-sonli qarorida Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha idoralararo komissiyasini tuzilishi, mazkur Komissiya to'g'risidagi Nizomni tasdiqlanishi, mazkur Nizomda Komissiya asosiy vazifalari, huquq va majburiyatlari aniq belgilab qo'yilganligi mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurashish hamda uning oldini olish ishlarini tizimli ravishda olib borilishiga shart-sharoitlar yaratadi va korrupsiyani oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar ijrosini samarali ta'minlanishga xizmat qiladi.

Keyingi yillarda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan korrupsiya illati yillar davomida tomir otganligi to'g'risida o'zining chiqish va maruzalarida korrupsiyaga qarshi kurashish jamiyat va davlat oldida turgan dolzarb masala ekanligini takror-takror qayd etib kelmoqda.

Shu bois ham, davlatimiz rahbari o'zining saylov oldi ma'ruzalaridan birida ushbu muammoga alohida e'tibor qaratib, *"bugungi kundagi yana bir ustuvor vazifamiz – mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'layotgan yovuz illat, ya'ni korrupsiya va uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashish, huquqbuzarlikni oldini olish masalalarini samarali hal etishdan iborat"* deb ta'kidlagan edi.

Bu dolzarb mavzuni o'rganish va keng jamoatchilikka targ'ib qilish, ayniqsa mamlakatimizning kelajakdagi istiqbolini belgilovchi yosh avlod, talaba yoshlar o'rtasida mavzuga oid bilim va tajribalarini oshirish maqsadida turkum ilmiy, ilmiy-uslubiy, uslubiy qo'llanmalar yaratish vazifalari, zaruriyati tug'ildi. Shunday o'quv qo'llanmalardan biri mazkur qo'llanma hisoblanadi.

Mazkur o'quv qo'llanmada quyidagi mavzularni o'z ichiga olgan:

Birinchi bobda: Korrupsiya tarixi, tipologiyasi, korrupsiyani axloqiy baholash, korrupsiya turlari, korrupsiya xizmatlari bozori, shaxsiy manfaat, korrupsion illatning boyitish joylari, sud tizimidagi korrupsiya korrupsiyaning zarari, korrupsiyaning maqbul darajasi, xalqaro savdoda korrupsiya, korrupsiyaning sabablari, yuqori darajadagi korrupsiya sabablari, korrupsiyaga qarshi kurash mavzulari tahlil qilingan.

Ikkinchi bob: korrupsiyaga qarshi jahon tajribasi deb nomlangan bo'lib, unda: Singapurning korrupsiyaga qarshi strategiyasi, Finlandiyaning korrupsiyaga qarshi strategiyasi, Shvetsiyaning korrupsiyaga qarshi strategiyasi, Rossiyadagi korrupsiya, Yaponiya, Avstraliya, Indoneziya, AQSH tajribasi kabi mavzular bo'lib, jahon davlatlarida korrupsiya illati va unga qarshi kurash strategiyalari qalamga olingan.

Uchinchi bobda, Korrupsiyaning iqtisodiy tahlilida, korrupsiya bo'lgan iqtisodiyotda resurslarni taqsimlash modeli, asosiy agent nazariyasi bayon qilingan.

To'rtinchi bob: O'zbekistonda poraxo'rlik va korrupsiyaga qarshi kurash siyosati bobida: poraxo'rlik va korrupsiya tushunchasi va e'tirof qilinishi, poraxo'rlikning tavsiflanishi, jarimalar, siyosat, muhim xavf sohalari, korrupsiya to'g'risidagi axborot qanday topshirilishi kerak, korrupsion jinoyatlar jinoiy javobgarlik kabi masalalar tahlil qilingan. Bu bobni yoritish asnosida, mamlakatimizda uning amaliy va huquqiy asosi bo'lgan qonunlar misolida yondashildi. Biz bu o'quv qo'llanmada qisman noan'anaviy tarzda faqat umumiy falsafiy jihat bilan birga aniq qonunlar vositasida, bevosita qonunlar va qonunosti hujjatlarni to'liq keltirdik. Maqsad, korrupsiya illati haqida umumiy va mavhum tasavvurdan ko'ra, u haqida aniq tasavvurga ega bo'lish va unga jazolar xususida aniq huquqiy bilimlarga ega bo'lish samari ekanligini isbotlash. Bu bobda: O'zbekistonda korrupsion holatlar, ularning xususiyatlari va qarshi kurash strategiyasi hamda huquqiy asoslari, O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida Qonuni", O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Korrupsiyaga qarshi

kurashish to'g'risida" Qarori, "Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining Qonunining qoidalarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" Qarori, 2019–2020-yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi qabul qilindi, shuningdek, "Taraqqiyot strategiyasi markazi", Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etilganligi misolida yoritildi.

Beshinchi bob, korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha xalqaro qonunchilik deb nomlangan bo'lib, unda Korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar va shartnomalar, ayniqsa, Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi", boshqa xalqaro, mintaqaviy va davlatlararo ittifoqlar doirasida tuzilgan shartnomlar misolida tahlil qilindi va shu Konvensiya hamda shartnomlarni matnlari keltirildi.

Oltinchi bob, Islomda korrupsiya – ma'naviy-axloqiy illat sifatida deb nomlangan bo'lib, bu bobda, Islomda korrupsiyaning asosiy ko'rinishi bo'lgan riboxo'rlik, rishvaxo'rlik, sudxurlik kabi illatlarga berilgan ta'rif va tavsif, pora va uning turlari, sudxo'rlik mavzulari tahlil qilingan.

I BOB. KORRUASIYA TUSHUNCHASI, UNING KELIB CHIQISH TARIXI, TURLARI VA DARAJALARI

Korrupsiya nima? Bu haqda hammaning o'ziga xos tasavvuri, tushunchasi bor, albatta. Qonunda unga shunday ta'rif berilgan: «**korrupsiya** — shaxsning o'z mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o'zga shaxslarning manfaatlarini ko'zlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek, bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etish».

Qonunda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar hamda tashkilotlar, korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqiy madaniyatni yuksaltirish, korrupsiyaning oldini olishga doir chora-tadbirlar, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni aniqlash, ularga chek qo'yish, javobgarlikning muqarrarligi kabi masalalar aniq belgilab qo'yilgan.

Mazkur qonun bilan yaqindan tanishish, uning har bir moddasini chuqur o'rganib, hayotimizga tatbiq etishga intilish, sodda qilib aytganda, korrupsiya balosining naqadar mudhish illat ekanini tushunish, mustaqil idrok etish, eng muhimi, unga qarshi kurashish har birimizning fuqarolik burchimizdir.

Dunyoda korrupsiyaning turi ham, tavsifi ham juda ko'p. Uning kelib chiqish sabablarini ochish, unga qarshi kurashishning samarali yo'llarini topish bo'yicha olimlar, turli institutlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan yuzlab, minglab tadqiqotlar o'tkazilgan. Turli ko'rsatkich va raqamlar aks etgan jadvallar yaratilgan, o'ziga xos reytinglar tuzilgan. Hatto korrupsiyaning xilma-xil formulalari ham ishlab chiqilgan. Bu boradagi ishlar va izlanishlar izchil davom etmoqda.

Ijtimoiy-tarixiy vaziyat, fuqarolarning huquqiy dunyoqarashi, davlat tuzilishi, iqtisodiy rivojlanish omillaridan kelib chiqib, har bir davlat korrupsiyaga qarshi o'ziga xos usullarda kurashmoqda. Bu borada eng samarali yo'l hali topilgan emas. Chunki korrupsiya bir qarashda oddiy jinoyat bo'lib ko'ringani bilan aslida uning kelib chiqishi va yashovchanlik sabablari juda chigal va murakkabdir.

Bir davlatda natija bergan usul boshqa davlatda u qadar samara ko'rsatmasligi mumkin. Shuning uchun har bir davlat va jamiyat

korruptsiyaga qarshi kurashish yo'lini o'zi tanlaydi, aniqrog'i, qanday yo'l to'g'ri ekanini hayot ko'rsatadi. Qonunda korruptsiyaga qarshi kurashni keng qamrovda olib borish choralari ko'zda tutilgani, bu borada har bir masalaga alohida e'tibor qaratilgani bejiz emas.

Korruptsiya so'zi «sotish», «sotilish» degan ma'nolarni ham anglatar ekan. Rahbar yoki mas'ul kishi qanday qilib korruptsiyaga qo'l uradi? Bunga qanday omillar sabab bo'ladi? Bu savollarga javob har xil bo'lishi mumkin. Lekin shunisi aniqki, sotadigan, sotiladigan odam hech bir vazifani ko'ngildan bajarmaydi.

Korruptsiyaga aloqador odam qonunni buzishidan tashqari, o'zining kimligini, e'tiqodi, ma'naviyati qay darajada ekanini oshkor qiladi. Bunday odam nafaqat moliyaviy ziyon-zahmat yetkazadi, balki davlatni, demokratiyani behurmat qilib, obro'sini to'kadi, unga non-tuz berib katta qilgan, ilmu hunar, obro' va mansab bergan el-yurtning yuziga oyoq qo'yadi.

Korruptsiyaga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari va prinsiplarini belgilashda bunday huquqbuzarlik uchun javobgarlikning muqarrarligini ta'minlash masalasi qat'iy hisobga olingan.

Korruptsiyaga aralashgan, bu jirkanch illatga qo'l urgan odam uchun ulug' narsalar, mo'tabar tuyg'ularning qadri yo'qoladi. Bunday odamlar hayotda hamma narsani sotib olish va sotish mumkin, deb o'ylaydi. Ular hech kimga, imon-e'tiqodga ishonmaydi, ayni paytda bunday kimsalarga hayot uchun aziz sanaladigan hech narsani ishonib bo'lmaydi. Chunki ular ota-onasi, qarindosh-urug'lari, yoru birodarlari, mahalla-ko'yning yuzini yerga qaratishdan, boshini egishdan uyalmaydi.

Qonunga ko'ra, korruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi, bu jarayonda ishtirok etuvchi organlar hamda tashkilotlarning faoliyatini muvofiqlashtirish uchun Korruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi tashkil etilishi belgilangan. Ushbu komissiyani shakllantirish va uning faoliyati tartibi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilanishi qayd etilgan. Bu me'yor korruptsiyaga qarshi kurashning doimiy va izchil tus olishida muhim ahamiyatga ega. Konstitutsiyamizga muvofiq Prezident fuqarolarning huquqlari va erkinlik-

lariga, O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi va qonunlariga rioya etilishining kafilidir.

Hammamiz yaxshi bilamiz, qonun huquqiy munosabatlarni tartibga soladi. Vakolatlar, huquq va majburiyatlarni, amalga oshiriladigan chora-tadbirlarni belgilab beradi. Agar qonun hayotda ishlamasa, uning bir necha varaq oddiy qog'ozdan farqi qolmaydi. Shunday ekan, «korrupsiya haqida qonun qabul qilindi, endi hammasi iziga tushib ketadi», deb o'ylash, xotirjamlikka berilish katta xato bo'ladi. Korrupsiya balosidan qutulish, islohotlarni uning changalidan ozod etish haqida hammamiz o'ylashimiz, buning zaruratini har birimiz yuragimizdan o'tkazishimiz, unga qarshi qat'iy kurashishimiz kerak.

Bu kurash kundalik hayotimizdagi oddiy holatlardan boshlanadi. Shifokordan yaxshiroq maslahat olish, navbatni tezlashtirish, reyting daftarchasiga tuzukroq baho qo'ydirish va hokazo vaziyatlarda o'zimizni munosib tutishimiz lozim bo'ladi.

To'g'ri, hayotda turli holatlar va harakatlarga duch kelamiz. Ba'zida ko'z o'ngimizda qonunlar buziladi, inson huquqi, qadr-qimmatini poymol etiladi. Bunday vaziyatlarda chorasizlikdan odamning boshi gangib qoladi. Lekin unutmaylik, yilning Xalq bilan muloqot va inson manfaatlarini yili deb belgilanishi, shu munosabat bilan joriy etilayotgan o'zgarish va yangilanishlar fuqarolar chorasiz qolganida yordamga keladi. O'lis qishloqlardagi murojaatlarning ham ovozi eshitiladi.

Odamlarning tabiatiga o'xshab rahbaru mas'ullar ham har xil bo'ladi. «Jamoada hamma qulaylik o'zim uchun, bu tashkilot menga bir paytlardagi xizmatlarim, farog'atda yashamog'im uchun berilgan, marhamat, qolganlar aravasini o'zi amallab tortaversin» qabilida tor va eskicha o'ylaydigan, «oldi-berdi»ni faoliyatining bir qismi deb tushunadigan, demokratik qonun-qoidalarni yetarlicha idrok eta olmaydigan rahbarlar ham yo'q emas. Shuning uchun qonunda aholining huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish, xususan, davlat organlari va boshqa tashkilotlar xodimlarining huquqiy savodxonligini oshirish choralari ko'zda tutilgan.

Qonunda belgilanganidek, ta'lim muassasalarida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi huquqiy ta'lim va tarbiyani kuchaytirish

masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. To'g'ri ishlab, to'g'ri yashash saodatini bolalikdan, yoshlikdan o'rgangan odam mard va halol bo'ladi. Adolatsizlik, qonunga hurmatsizlik, kasbu amalga, ishonchga xiyonat qilib bo'lmasligini o'qib-uqqan, poraxo'rlik va korrupsiyaga, suiiste'molchilikka qarshi o'zida immunitet hosil qilgan yoshlar kelajakda jur'atli, vijdonli inson bo'lib etishadi. Qonunga, tartib-qoidalarga hurmat saqlab, el-yurtga sadoqat bilan xizmat qiladi. Halol mehnat bilan topilmagan boylik totli bo'lmasligini, hech kimga buyurmasligini, yaxshilik emas, yomonlik va kulfat keltirishini tushunadi.

Bir yosh kadr mas'uliyatli vazifaga kelsa, amalga ega bo'lsa, bundan ota-ona, qarindosh-urug' qanchalik quvonadi?.. Bu tabiiy va ezgu tuyg'u, albatta. Lekin ba'zi noto'g'ri, zararli illatlar, bilib-bilmay, tushunib-tushunmay yo'l qo'yib beriladigan odatlar ham borki, ularni aslo esdan chiqarmasligimiz kerak. Gohida shunday bo'ladiki, yaqinlar, og'a-inilarning «o'g'lim yoki og'ayni, mana, ishlayapsanku, opangni uzatilayotgan qiziga durustroq sovg'a bergin, amakingning yetmay turgan mashina puliga yordam qilib yuborgin, qiynalib yuribdi...» qabilidagi istak va xohishlar yosh kadrlarni buzadi, boshini aylantirib qo'yadi. Yaqinlariga xurmat yuzasidan bechora o'zini o'qqa-cho'qqa urishga, noqonuniy ish qilishga, oson pul topishga harakat qiladi. Istab-istamay, boshi berk ko'chaga kirib qoladi, korrupsiya tuzog'iga ilinadi.

Qarindosh-urug'chilik, tanish-bilishchilikdan davlat va jamiyat manfaatlariga ziyon yetmasligi, qonunlarga, insonning qadr-qimmatiga raxna solinmasligi kerak. Qandaydir manfaat ortidan bog'langan rishta, do'stlik, aka-ukachilik uzoqqa cho'zilmaydi, hech kimga hurmat olib bermaydi. Bunga hayotdan ko'plab misollar topish mumkin.

Korrupsiyaga qarshi kurashishda, davlat hokimiyati organlari faoliyatida ochiqlik va oshkoralikni ta'minlashda, fuqarolarga tezkor va xolis axborot yetkazishda ommaviy axborot vositalariga erkinlik berish, demokratik islohotlar jarayonida ularning nufuzi va mavqeini oshirish dolzarb masala hisoblanadi. Shuning uchun korrupsiyaga qarshi kurashishda ommaviy axborot vositalarining ishtirok etishi, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar to'g'risida axborot berayotgan shaxslarni himoya qilish masalalari qonunda alohida belgilab qo'yilgan.

Ommaviy axborot vositalarining erkin va dadil faoliyatisiz jamiyat hayotini demokratlashtirish, odamlarni mustaqil fikrlab yashashga undash, hozirgi kunda suv va havodek zarur bo'lgan jamoatchilik nazoratini izchil yo'lga qo'yish mumkin emas. Butun dunyoda davlatning demokratiyani hurmat qilishiga, xalqning salohiyati va madaniyatiga matbuot erkinligi, odilligiga qarab ham baho beriladi. Albatta, bugun bu haqiqatni ko'pchiligimiz yaxshi tushunamiz va tan olamiz.

Shu o'rinda korrupsiyaga qarshi kurashish masalasining yana bir tomoniga e'tibor qaratsak. Nobop, «muomala qilish», «kelishish»ga moyil rahbar yoki boshqa bir mas'ul nafaqat tashkilotga, jamiyatga, ishchi-xodimlarga ziyon yetkazadi, balki bunday odam bilan tashkilotning, jamoaning, ayniqsa, yosh kadrlarning vaqti, umri behuda o'tadi. Rahbar hammaga o'rnak bo'lib, halol ishlab, fidoyilik ko'rsatish o'rniga, yig'ilishlarda bir gapni gapirib, o'zi butunlay teskarisini qilsa, undan yosh kadrlar nimani o'rganadi? Qanday o'rnak oladi?.. Korrupsiyaga qarshi kurashish yana shunisi bilan muhimki, mazkur jarayonlarda ishchi-xodimlar, yoshlar halol ishlash, ishonch va vakolatga munosib xizmat bilan javob qaytarish zarur, degan tushunchaga tayanib faoliyat yuritishni o'rganadi. **Har qanday vaziyatda mard odam, baribir, halol bo'ladi, degan e'tiqodda sobit turadi.**

Shu sababli ham so'nggi yillarda mamlakatimizda tadbirkorlar, kichik biznes subyektlariga «yagona darcha» tamoyili orqali xizmat ko'rsatilyapti, yagona portal orqali davlat xizmatlari elektron shaklda taqdim etilyapti. Qonun hujjatlariga, davlat tashkilotlarining ish faoliyatiga ochiqlik, oshkoralikni ta'minlash nuqtayi nazaridan o'zgartirishlar kiritilyapti va boshqa ko'plab yangiliklar joriy qilin-yapti. Bularning barchasi korrupsiya balosini bartaraf etishda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Fuqarolar bunday yondashuvni jon-dili bilan qo'llab-quvvatlamogda.

Dunyo kun sayin, soat sayin rivojlanyapti. Davlatlar va xalqlar o'rtasidagi hamkorlikning tezkor, yangidan-yangi ufqlari ochilyapti, milliy iqtisodiyotlar o'zaro chambarchas bog'langan holda yuksalmoqda, taraqqiy etmoqda. Bugun har qanday davlat boshqa davlatlar bilan izchil hamkorlik qilmasdan, oqilona investitsiya va resurslarga tayanmasdan, jahonga chiqmasdan, ayni paytda dunyoga eshiklarini

keng ochmasdan, odamlar bemaol ishlaydigan ishonchli makonga aylanmasdan yuqori natijalarga erisholmaydi.

Erkin faoliyat yuritishga keng yo'l ochib berilgan, inson huquqlari, qonuniy manfaatlari qat'iy himoya qilinadigan mamlakatning ostonasidan odam arimaydi, bunday davlat dunyoning turli nuqtalaridan ishbilarmonlar talpinadigan yurtga aylanadi.

So'nggi vaqtlarda jamiyatimiz hayoti, mamlakatimiz iqtisodiyotining turli sohalarini yanada jadal rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan qonunlar, Prezident qaror va farmonlari ana shu ezgu maqsadga qaratilganini anglash qiyin emas. Turizmni rivojlantirish, dunyoning ko'plab davlatlaridan yurtimizga tashrif buyuradigan sayyohlar uchun viza rejimini bekor qilish yoki sud-huquq tizimini takomillashtirish, sudlarning haqiqiy mustaqilligini ta'minlash yoxud tadbirkorlikka keng erkinlik berish, turli byurokratik to'siq va g'ovlarni yo'q qilish haqidagi hamda boshqa bir qancha qaror va farmonlar odamlarning yo'lini ochishga, O'zbekistonimizning jozibasini oshirishga xizmat qilmoqda.

Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun bu boradagi islohotlar yanada izchil tus olishiga sharoit yaratmoqda, xalqimizda katta umid uyg'otmoqda.

Korrupsiya (lot. Corruptio "Korrupsiyaga qadar", lot. Corruptio "poraxo'rlik, Korrupsiya; Korrupsiya, Korrupsiya; Korrupsiya") – bu atama odatda mansabdor shaxs tomonidan o'z zimmasiga yuklatilgan kuch va huquqlardan foydalanishni anglatuvchi, shuningdek, ushbu rasmiy vakolat maqomi bilan bog'liq bo'lgan, qonunlar va axloqiy tamoyillarga zid bo'lgan shaxsiy manfaatlar uchun imkoniyatlar, aloqalar. Korrupsiya manfur davlatlarga xos bo'lgan amaldorlarning poraxo'rliги deb ham ataladi. Evropa tillaridagi tegishli atama odatda lotin so'zining asl ma'nosidan kelib chiqadigan kengroq semantikaga ega.

Korrupsiyaning xarakterli belgisi mansabdor shaxsning harakatlari bilan uning ish beruvchisi manfaatlari o'rtasidagi ziddiyat yoki saylangan mansabdor shaxsning harakatlari bilan jamiyat manfaatlari o'rtasidagi ziddiyatdir. Korrupsiyaning ko'p turlari mansabdor shaxs tomonidan sodir etilgan firibgarlikka o'xshaydi va davlat organlariga qarshi jinoyatlar toifasiga kiradi.

O'ziga tegishli bo'lmagan har qanday resurslarni taqsimlashda o'z xohishiga ko'ra vakolat vakolatiga ega bo'lgan har qanday mansabdor shaxs (mansabdor shaxs, deputat, sudya, huquqni muhofaza qilish organlari xodimi, ma'mur va boshqalar) korrupsiyaga duch kelishi mumkin. Korrupsiyani rag'batlantiruvchi asosiy omil - hokimiyatdan foydalanish bilan bog'liq iqtisodiy foyda (renta) olish imkoniyati, asosiy to'siq esa ta'sir qilish va jazolash xavfi.

Dante o'zining "Ilohiy Komediya" sida poraxo'rlarni jahannam gravining yettinchi doirasiga joylashtirdi¹. Korrupsiyaning tizimli xususiyati uning qamrab olinadigan davlat tashkilotlarida ishlaydiganlar uchun majburlash xususiyatida namoyon bo'ladi: quyi pag'onalar pora yig'adi va o'z lavozimlarini saqlab qolish uchun yuqori qism bilan bo'lishadi.

Makroiqtisodiy va siyosiy iqtisodiy tadqiqotlarga ko'ra, korrupsiya katta zarar yetkazadi va butun jamiyat manfaatlari yo'lida iqtisodiy o'sish va rivojlanishga to'sqinlik qiladi.

Ko'pgina mamlakatlarda korrupsiya jinoiy javobgarlikka tortilgan.

1.1. Ta'rif

Transparency International, Jahon banki va boshqa tashkilotlar korrupsiyani ishonib topshirilgan vakolatlarni shaxsiy manfaatlari uchun suiiste'mol qilish deb tushunadilar. Shuningdek aniqlaydigan (hokimiyat ishonchli manbalarni o'z ichiga olishi, u davlat hamda xususiy sektor bilan bog'liq bo'lishi mumkinligi va h.k.) yoki qat'iyroq qonuniy tilni ishlatadigan boshqa ta'riflar mavjud.

1.2. Korrupsiya tarixi

Korrupsiyaga qarshi kurashchi sifatida tilga olingan birinchi hukmdor miloddan avvalgi XXIV-asrning ikkinchi yarmida Lagash davlatining shumerlar qiroli Uruinimgina edi. Korrupsiya uchun indikativ va ko'pincha shafqatsiz jazolarga qaramay, unga qarshi kurash kerakli natijalarga olib kelmadi. Yaxshiyamki, eng xavfli

¹ <https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/dante-alieeri-va-uning-iloahiv-komediya-si/>

jinoyatlarning oldi olindi, ammo mayda chiqindilar va pora darajasida korrupsiya keng tarqaldi. Miloddan avvalgi IV-asrda Bxarata (Hindiston) vazirlaridan biri tomonidan Korrupsiya to'g'risidagi birinchi traktat Arta Shastra Kautilya taxallusi bilan nashr etilgan edi. Unda u "qirol mulki, hech bo'lmaganda ozgina bo'lsa ham, ushbu mulk uchun mas'ul bo'lganlar tomonidan o'zlashtirilishi mumkin emas" degan pessimistik xulosa qildi. Yana e'tiborli jihati, bu qonun va pandnomaning asosiy maqsadi qirol, ya'ni davlat mulki muhofazasiga qaratilgan.

Qadimgi Misr fir'avnlari xuddi shunday muammolarga duch kelishdi, bu yerda amaldorlarning ulkan byurokratik apparati mavjud bo'lib, ular erkin dehqonlar, hunarmandlar va hatto harbiy zodagonlarga nisbatan qonunsizlik va o'zboshimchalikni yaratishga imkon berishdi.

Sudyalarning poraxo'rligi alohida tashvish uyg'otdi, chunki bu mol-mulkni noqonuniy ravishda taqsimlash va nizolarni qonunchilik doirasidan tashqarida hal qilish istagini keltirib chiqardi. Korrupsiyaning barcha turlarini olib boruvchi yetakchi dinlar birinchi navbatda sudyalarning poraxo'rligini qoralashlari bejiz emas: "... boshliq sovg'alarni talab qiladi, sudya esa pora uchun sudyalari va zodagonlari o'z qalblarining yomon istaklarini ifoda etadilar hamda ishni buzadilar ...";

"Sovg'alarni qabul qilmang, chunki ko'r-ko'rona sovg'alar qalb ko'zini ko'r qiladi va solihlarning ishini o'zgartiradi";

"Bir-biringizning mol-mulkingizni noqonuniy ishlatmang va boshqalarning mol-mulkingizning bir qismini atayin egallash uchun qozilarga pora bermang, " (Qur'on 2: 188)² va boshqalar.

Qadimgi Rim qonunlarining XII jadvalida "tuzatuvchi" atamasi "sudda ko'rsatmalarni pulga almashtirish" va "sudyaga pora berish" ma'nolarida qo'llanila boshlandi: sud ishi uchun va ushbu ishda pul pora olganlikda aybdor deb topildimi?³

Korrupsiyani tushunishga muhim turtki, Nikkolo Makiavellining asarlari tomonidan taqdim etilgan. U korrupsiyani iste'mol kabi kasallik bilan taqqosladi. Avvaliga tanib olish qiyin, ammo davo

² <http://muslim.uz/index.php/rukn/irfon/item/23529-2-ba-ara-surasi-188-oyat>

³ [https://n.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/huquq/Rim%20huquqi%20\(V.Topildiyev\).pdf](https://n.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/huquq/Rim%20huquqi%20(V.Topildiyev).pdf)

osonroq. Agar unga e'tibor berilmasa, uni tanib olish oson, ammo davolash qiyin⁴.

XVIII asr oxiridan boshlab G'arbda jamiyatning korrupsiyaga bo'lgan munosabatida burilish davri keldi. Liberal islohotlar davlat hokimiyati unga bo'ysunadigan odamlar manfaati uchun mavjud, shuning uchun subyektlar amaldorlar tomonidan qonunlarga qat'iy rioya etish evaziga hukumatni qo'llab-quvvatlaydilar degan shior ostida amalga oshirildi. Xususan, 1787-yilda qabul qilingan AQSH Konstitusiyasiga binoan, pora olish AQSH prezidentiga nisbatan impeachment e'lon qilinishi mumkin bo'lgan aniq aytib o'tilgan ikkita jinoyatdan biridir⁵. Jamiyat davlat apparati ishining sifatiga tobora ko'proq ta'sir o'tkaza boshladi. Siyosiy partiyalar va hukumat tomonidan tartibga solish kuchaygan sari, siyosiy elita va yirik biznesning til biriktirishi epizodlari tobora ko'proq tashvishga tushdi. Shunga qaramay, XIX-XX asrlarda rivojlangan mamlakatlarda korrupsiya darajasi butun dunyoga nisbatan pasaygan.

Rivojlangan mamlakatlarda korrupsiya evolutsiyasining yangi bosqichi XIX-XX asrlarning boshlari edi. Bir tomondan, davlat tomondan tartibga solinishni va shunga muvofiq amaldorlarning hokimiyatini yana bir kuchaytirish boshlandi. Boshqa tomondan, raqobat kurashida "davlatni sotib olish" ga o'tishni boshlagan yirik xususiy biznes paydo bo'ldi - endi ayrim kichik davlat xizmatchilarining epizodik pora olishiga emas, balki siyosatchilar va yuqori lavozimli amaldorlarning faoliyatini kapital manfaatlarini himoya qilishga yo'naltirish. Rivojlangan mamlakatlarda (ayniqsa, Ikkinchi Jahon urushidan keyin G'arbiy Yevropada) siyosiy partiyalarning ahamiyati oshgani sayin, yirik firmalar va transmilliy Korporatsiyalar siyosatchilarga o'z manfaatlarini *lobbichilik*⁶ qilgani uchun emas, balki partiya g'aznasiga shaxsan to'lab turganda, partiyalardagi korrupsiya rivojlandi.

XX asrning ikkinchi yarmida korrupsiya tobora xalqaro muam-moga aylana boshladi. Chet elda yuqori lavozimli amaldorlarning korporatsiyalari tomonidan pora berish keng tarqaldi. Globallashuv bir mamlakatdagi korrupsiya ko'plab davlatlarning rivojlanishiga salbiy

⁴ Никколо Макиавелли.

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D0%B8_%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE

⁵ <https://be.convdocs.org/docs/index-110965.html?page=23>.

⁶ <https://www.amerikaovozi.com/a/lobbying-influencing-police-us-analysis-101677448/812887.html>